

Komentář METY k novelizaci vyhlášek týkajících se vzdělávání dětí a žáků cizinců

META, o.p.s. dlouhodobě usiluje o změnu nastavení jazykové přípravy nově příchozích dětí a žáků bez (dostatečné) znalosti češtiny. Novelizovaná vyhláška přináší mnohé pozitivní změny v organizaci a rozsahu jazykové přípravy. Vyhláška upřesňuje organizaci jazykové přípravy a systém určených škol, který by měl více reagovat na rozložení dětí s potřebou jazykové přípravy v regionech a tím umožnit její větší dostupnost. Zároveň s tím přichází nový, flexibilnější způsob financování, který by měl dovolit školám pružněji reagovat na nově příchozí děti a žáky během školního roku. Umožňuje také větší flexibilitu v realizaci jazykové přípravy (prezenčně i online). Přináší také podpůrné materiály pro pedagogy v podobě jazykového testu a kurikula češtiny jako druhého jazyka (ČDJ) a zejména klíčové doporučení realizovat jazykovou přípravu v době běžné výuky, nikoliv po výuce, jak bylo dosud běžné. To vše jsou tedy pozitivní kroky, které jazykovou přípravu mohou pomoci zajistit většímu počtu potřebných žáků a určeným školám poskytnout zřejmě kontinuální financování a možnost vystavět systém jazykové přípravy na dané škole.

Nový systém má ale mnohé nejasnosti, úskalí, ale i zásadnější opomenutí či nedostatky. Největším z nich je omezení cílové skupiny s nárokem na toto opatření stále jen na děti, žáky s cizí státní příslušností, což opomíjí děti s českým či dvojitým občanstvím s neznalostí jazyka. Druhým nedostatkem je pak fenomén určování škol, který může v důsledku znamenat likvidaci již nastavené podpory a dobré praxe na školách, které podmínky pro jazykovou přípravu ve své škole dlouho budovaly, ale nesplní kritéria určení.

Připomínky k systému jsme shrnuli do následujících bodů:

Vyhláška č. 14/2005 - předškolní vzdělávání

1. Jazyková příprava se týká pouze dětí, které jsou v povinném předškolním roce a pouze děti s cizí státní příslušností, což vylučuje mnoho dětí s potřebou jazykové přípravy s českým či dvojitým občanstvím. Další omezující podmínkou je minimální počet dětí na skupinu s nárokem na financování. Jazyková příprava bude financovaná pouze v případě, že budou v jedné mateřské škole minimálně 4 děti z cizí státní příslušnosti. To jsou podmínky, které mnohé mateřské školy nesplní a na podporu nezískají nárok. V případě, že mateřská škola v předškolním roce bude mít 2 děti z ciziny a 6 dětí s českým státním občanstvím ale s odlišným mateřským jazykem, nemá nárok na tento typ podpory. Představa, že pedagogy budou poskytovat jazykovou přípravu v době běžných činností je nerealistická.
2. Vítáme možnost doplnění skupiny do počtu 8 dětí ostatními dětmi s OMJ (nezávisle na věku a státní příslušnosti)

Vyhláška č. 48/2005 - základní vzdělávání

1. Jazyková příprava má být i nadále poskytována výhradně pro žáky z ciziny. Na jazykovou přípravu nemají nárok žáci s českým státním občanstvím s nedostatečnou znalostí češtiny, kteří mají stejnou potřebu jazykové přípravy jako žáci z ciziny. Ti se mohou zapojit do výukových skupin pouze v případě, že v nich je volné místo. Ačkoliv je příslušná vyhláška prováděcím předpisem k §20 školského zákona, který stanovuje cílovou skupinu pro jazykovou přípravu právě jen na děti občanů s cizí státní příslušností, je dlouhodobě zřejmé, že toto vymezení je diskriminační.
2. Vítáme, že došlo k navýšení rozsahu jazykové přípravy ze 70 na maximálně 200 hodin, jedná se o výrazný posun. Nicméně tento rozsah není dostatečný ani pro osvojení jazyka na komunikační úrovni. Podle odborných studií si děti s OMJ obvykle osvojí komunikační jazyk po dvou až třech letech, takže výuka v rozsahu 200 hodin po maximálně 10 měsících je v tomto kontextu nedostatečná.

3. Návrh vyhlášky neošetřuje, jakým způsobem má být uzpůsobeno vzdělávání a hodnocení žáků cizinců a dalších žáků s nedostatečnou znalostí češtiny v jejich kmenové škole. Je zjevné, že žák s neznalostí nebo nedostatečnou znalostí češtiny, který se navíc na část vyučování účastní jazykové přípravy namísto jiných předmětů, nemůže zvládnout všechny obsahy vzdělávání a doporučené výstupy v plném rozsahu a nemůže dostávat stejné úkoly jako ostatní žáci a nemůže být hodnocen ve srovnání s těmito žáky. Doporučujeme, aby kmenová škola měla možnost sestavit pro žáka účastnícího se jazykové přípravy IVP bez nutnosti doporučení z PPP. Na základě IVP pak mohou žáci s OMJ být také hodnoceni.
4. Nový systém financování soustředí jazykovou přípravu pouze do několika krajem určených škol, jejichž počet je předem definovaný podle počtu škol v kraji splňujících podmínky určených škol (minimálně 5% žáků cizinců ve škole). Počet škol poskytující jazykovou přípravu proto bude striktně omezený. V praxi to bude mít následující negativní dopady:

a. Školy, které dosud poskytovaly jazykovou přípravu svým žákům cizincům a které nebudou mít podmínky pro to, být určené, nebo pro to, aby poskytovaly jazykovou přípravu i žákům z okolních škol, přijdou o možnost si tuto jazykovou přípravu nadále udržet ve své škole. Systém jazykové podpory, který roky budovaly, zanikne.

b. Naopak hrozí, že několik málo určených škol v kraji nebude mít kapacitu ani podmínky pro to, aby poskytly jazykovou přípravu všem žákům z ciziny z jiných škol, kteří to budou potřebovat a budou na to mít nárok. Ve vyhlášce je uvedeno, že ředitel školy nemusí přijmout do jazykové přípravy žáka jiné školy, pokud k tomu nemá prostorové podmínky. To je pochopitelné, nicméně právě omezené prostorové, ale i personální podmínky, se mohou ukázat jako velmi častá a zásadní překážka pro poskytování jazykové přípravy žákům z jiných škol.

c. Pro mnoho dětí bude nutnost dojíždění do krajem určené školy nepřekonatelnou překážkou. Většina žáků cizinců, jichž se potřeba jazykové přípravy týká, se nachází na prvním stupni ZŠ. Zejména tyto mladší děti jsou ohroženy tím, že nebudou moci samy dojíždět do krajem určené školy bez doprovodu dospělé osoby. Bude se narážet na to, že jejich zákonní zástupci nebudou mít čas je doprovázet na jazykovou přípravu. Těmto dětem pak nezbyde, než se účastnit pouze distančního způsobu vzdělávání, které pro ně není dostatečně efektivní a přínosné.

Realizace distanční výuky za pandemie COVID-19 ukázala, že právě žáci z ciziny (a obecněji žáci s nedostatečnou znalostí jazyka) jsou jedni z nejvíce ohrožených dopady distančního vzdělávání na školní úspěšnost, zapojení menších žáků bez znalosti jazyka do distančního vzdělávání vyžaduje navíc velké didaktické a metodické zkušenosti jak s výukou češtiny jako druhého jazyka, tak s distanční výukou, kterou v ČR disponuje stále velmi málo pedagogů. Považujeme tuto skutečnost za velmi zásadní překážku kvalitní realizace jazykové přípravy distančním způsobem. Distanční vyučování jazyka je pak problematické obecně, i vzhledem k nárokům na zajištění techniky a připojení. Vzhledem k jazykové bariéře může nastat též komplikace při komunikaci s rodiči. Čistě distanční výuka češtiny pro žáka nízkého věku, který češtinu neovládá, je též náročná na organizační pokyny, zadávání úkolů atd. V neposlední řadě je distanční výuka náročnější na udržení pozornosti i aktivity žáků, kteří vyučování plně rozumí – u žáků s odlišným mateřským jazykem to bude platit tím spíše.

5. Navržený maximální počet dětí ve výukové skupině (10 dětí) považujeme za příliš vysoký vzhledem k tomu, že skupiny budou v praxi velmi heterogenní, pokud jde o věk žáků a jejich jazykovou úroveň. Vzhledem ke všeobecně nízkým počtům žáků z ciziny na jednotlivých školách je nepravděpodobné, že by se většinu skupin podařilo sestavit ze žáků, jejichž věk a jazyková úroveň je obdobná, a tudíž pro kvalitní pedagogickou práci vhodná. Například skupina sestavená z deseti žáků napříč devíti ročníky základní školy bude velmi náročná na organizaci a pedagogickou práci pro vyučujícího, a výuka v této skupině zároveň nebude všem žákům stejně prospěšná (neboť žáci různého věku mají různé potřeby, různou úroveň a rychlost chápání atd). Jako zcela nevyhovující je například realizace společné výuky pro děti z 1. tříd, které zatím nepíší, a například žáky z vyšších ročníků 2. stupně ZŠ, kteří mohou v jazyce postupovat mnohem rychleji a potřebují také mimo jiné přípravu na přijímací zkoušky na SŠ. Tato skutečnost bude mít zásadní vliv na kvalitu vzdělávání v těchto skupinách a na nároky pro vyučující češtiny jako druhého jazyka (dále ČDJ). Zvláštní případ může také nastat v případě, že budou mezi dětmi i děti s dalšími SVP. Doporučujeme umožnit ředitelům větší flexibilitu při

vytváření skupin, aby mohli kombinovat zejména žáky z jednotlivých stupňů vzdělávání. A stanovit nižší maximální počet žáků ve skupině – max. na 6-8 žáků.

6. V novém systému není nijak ošetřena kvalifikace učitele ČDJ. Je dlouhodobě známé, že je velký nedostatek kvalifikovaných pedagogů, zejména v některých regionech. Bylo by praktické, aby MŠMT právním předpisem umožnilo, aby ČDJ mohli učit například i studenti pedagogických fakult nebo (dvojazyční) asistenti pedagoga, kteří žáky cizince již podporují v běžné výuce. V opačném případě hrozí, že nový systém poskytování jazykové přípravy ztroskotá na nedostatku kvalifikovaných pedagogů.

7. Z praxe je zřejmé, že organizace jazykové přípravy v určené škole je velmi náročná. Zahrnuje komunikaci s okolními školami a jejich žáky a rodiči, provádění jazykových testů, rozřazování žáků do skupin, organizaci prezenční, případně distanční formy jazykové přípravy, sladování rozvrhů, zajištění učitele ČDJ (včetně podpory jeho vzdělávání) apod. V novém systému financování jazykové přípravy s touto organizací a koordinací jazykové přípravy vůbec nepočítá, což bude pro určené školy demotivační a hrozí, že ředitelé nebudou ochotni jazykovou přípravu poskytovat. Praxe v Praze ukázala, že ochota škol poskytovat jazykovou přípravu dětem z jiných škol je velmi malá právě z výše zmíněných důvodů, což je pochopitelné.

8. Vyhláška nikde nestanovuje, že by po absolvování jazykové přípravy měl proběhnout test, který ověří dosažené jazykové znalosti. Bez tohoto ověření ale nebude možné reálně vyhodnocovat efektivitu nového systému jazykové přípravy.

9. Z organizačního hlediska je nepraktická podmínka poskytování jazykové přípravy na základě žádosti rodiče. Méně zatěžujícím řešením by byl informovaný souhlas. Za velmi problematické považujeme i nastavení komunikace o jazykové přípravě s rodiči žáků výhradně přes určenou školu. S určenou školou by měla za žáky komunikovat především kmenová škola, nemělo by to být ponecháno na iniciativě rodičů. Jednak to přinese neúměrnou zátěž pro určené školy (komunikovat se všemi rodiči dojíždějících žáků jednotlivě), jednak to může představovat pro některé žáky nepřekonatelnou bariéru k účasti na jazykové přípravě jen kvůli tomu, že jejich rodiče nebudou mít čas nebo možnost je přihlásit nebo kvůli jazykové bariéře systému podpory dostatečně neporozumí.

10. Není zřejmé, jak se bude přistupovat k souběhu situace, kdy je škola zároveň určena na základě zastoupení žáků z ciziny, ale zároveň již realizuje výuku ČDJ jinými cestami a z jiných zdrojů - např. z evropských operačních programů. Bude realizace pouze z jiných zdrojů také považována za poskytování jazykové přípravy (bude taková škola naplňovat povinnost jaz. přípravu poskytovat)? A budou tyto školy mít povinnost poskytovat jazykovou přípravu i žákům jiných škol v ORP? Pokud školy využijí financování jazykové přípravy dle vyhlášky zároveň s financováním výuky ČDJ z dalších zdrojů, jaké budou podmínky pro jejich souběh, aby se předešlo dvojímu financování a zároveň měly školy možnost splnit závazek z projektu, který začaly realizovat před změnou legislativy?